

MALMÖ HÖGSKOLA

Fakulteten för lärande och samhälle
Skolutveckling och ledarskap

Examensarbete
15 högskolepoäng, avancerad nivå

Handdockor i gymnasiets språkundervisning

Glovepuppets in second language education at secondary schools

Jessica Dittmar

Lärarexamen 90hp
Vidare utbildning Av Lärare 90hp
2015-11-03

Examinator: Johan Lundin
Handledare: Nils Andersson

Sammanfattning

Tanken till det här examensarbetet initierades under min tid som språklärare i moderna språk (tyska) och modersmålsundervisningen på gymnasiet och grundskolan.

Syfte med detta examensarbete är att sammanställa introduktionsmaterial för lärare som vill arbeta med handdockor på gymnasiet. Jag skriver om en speciell sorts handdocka, som kallas för "Klappmaulpuppe", vilken har mer möjligheter att agera än andra vanliga handdockor eftersom den är så lång, 35 - 60 cm. Detta introduktionsmaterial skall dels underlätta för lärarna hur de kan använda handdockor i undervisningen, men även ge eleverna förståelse hur de kan använda handdockor. Genom introduktionsmaterialet reduceras risken för fel i genomförandet och det stärker lärarnas självsäkerhet när det gäller att använda handdockor i sin undervisning för att kunna optimera fördelarna med handdockans användande. För att praktiskt genomföra undervisning med handdockor behöver man beakta reglerna som jag beskriver under kapitel 5 "genomförande".

Genom aktionsforskning utvecklas introduktionsmaterial till användning av handdockor i språkundervisningen på gymnasienivå. Med utvecklingsarbetet i språkval tyska steg 3 och steg 4 framvisa jag att handdockor är ett bra verktyg och metod för att öka elevernas individuella kommunikativa kunskapsnivåer i språket och stimulera kreativa förmågor.

I undervisningen används handdockor på flera sätt och mål: de kan ge variation, luckra upp en situation eller skapa spänning, sätta impulser, ta bort blockeringar, understödja elever att reflekterar, kan provocera, animera, undervisa, ifrågasätta och bekräfta m.m.

Kurserna där jag används handdockor tyckte det var ett annorlunda och bra sätt att lära sig. De flesta eleverna är rätt så stilla och våga inte tala i mål språket. Med handdockor lyckades jag att eleverna slappnade av och vågade prata.

Nyckelord: *handdocka, tyska, språk, undervisning, instruktionsmaterial, gymnasiet*

Innehållet

1. Inledning	6
2. Syfte och frågeställningar	8
3. Litteraturgenomgång	9
4. Metod	15
4.1. Forskningsetiska övervägande	18
5. Genomförande	19
5.1. Handdockans scen	21
5.2. Kreativitet och fantasi	21
5.3. Kommunikation	22
5.3.1. Att tala	22
5.3.2. Monolog	24
5.3.3. Dialog	25
5.3.4. Kroppsspråk	26
5.4. Ögonkontakt	27
5.5. Handdockans positionering och rörelse	28
6. Resultat, analys och teoretisk tolkning	30
7. Slutsats och diskussion	37
8. Bilaga	39
9. Källor	41

1. Inledning

I mitt examensarbete lyfter jag fram ett introduktionsmaterial för lärare som vill arbeta med handdockor på gymnasiet och visa hur man kan använda handdockor som en bra metod att lära sig t ex. språk.

Tanken till det här examensarbetet initierades under min tid som språklärare i moderna språk (tyska) och modersmålsundervisningen på gymnasiet och grundskolan. Mitt syfte med detta arbete är att genom mitt konstruerade introduktionsmaterial synliggöra hur man kan använda handdockor i undervisningen.

Att lära sig ett nytt språk är för de flesta mycket ansträngande och det betyder att det behövs fortlöpande arbete med språket. Det är nödvändigt att skapa material och verktyg, så att eleverna är motiverade att lära sig samt har möjlighet att utveckla sig efter sina egna behov och förutsättningar (SKOLFS, 2010:14). Att skapa material och verktyg så att eleverna är motiverade att lära sig är inte lätt. Britt Marie Borgström (2007:11) säger att ”genom en stark upplevelse där alla delar av människan finns med – hand, hjärta, hjärna – läggs grunden för ett gynnsamt lärande.” Den beskrivningen, att det behövs material där alla sinnen är med, passar utmärkt in i undervisning med handdockor. Handdockor i undervisningen kan användas för olika moment, som exempelvis för att förklara ett nytt tema eller genomföra övningar. Då är ”alla människans delar”, inblandade som Britt Marie Borgström (2007:12) menar och kopplingen mellan handen och hjärnan men också mellan sinnen och hjärnan sker automatiskt. Att använda handdockor i undervisning stimulerar elevernas nyfikenhet och kreativitet. Inte bara lärarna men också eleverna kan spela handdockan, om eleverna spelar handdockan så kan de krypa in i en roll där de känner sig trygga. Fokus ligger nämligen på dockan och inte på dem själva, och samtidigt väcker handdockan deras kreativitet och fantasi. Om eleverna går in i en roll så ökar deras kreativitet och de lär sig genom att ”leka”, presentera och diskutera. Handdockor hjälper med att hitta strategier för att lösa språkliga problem. Till exempel med omformuleringar och förklaringar, med hjälp av klasskamrater och stöd av mig som lärare, blir det naturligare att ge och få kritik. Handdockor ger eleverna möjlighet att slappna av och ha det roligt och dessutom hitta på nya idéer när de löser uppgifter.

Dockans utseende är speciellt: huvudet och speciellt munnen är väldigt stora. Den kan röra hela kroppen som en riktig människa och dessutom är dockan väldigt lång, upp till 60cm. Den verkar ändå naturlig och eleverna reagerar mycket nyfiket på grund av

handdockans utseende. De flesta svenska elever har aldrig haft kontakt med en sådan docka. Det innebär, att dockans utseende och dockspelet ger eleverna en positiv och stark upplevelse av lektionen så att de vill jobba vidare med dockor. Jag observerade att när handdockor används i undervisningen så ökar elevernas lust att lära sig. Eleverna är motiverade och den kanske största fördelen är att de vågar prata på målspråket. Samtidigt stimulerar handdockor elevernas kreativa förmåga i undervisningen så att lektionerna blir omväxlande och eleverna får en ny tillgång till språket. Detta är grundläggande för att uppfylla kursplanens krav. ”Kursplanen i moderna språk har fortfarande en funktionell och kommunikativ grundsyn på språklärandet. Den tar sin utgångspunkt i språkanvändning och har fokus på de kommunikativa språkliga förmågorna reception, produktion och interaktion” (SKOLFS, 2011).

Idag används handdockor mestadels bara i förskolan och grundskolans tidigare år, där man ser handdockor ganska ofta som en ”leksaker” men inte som ett pedagogiskt verktyg för att lära sig t ex. ett främmande språk. Mitt intryck är att handdockor hittills inte har använts så mycket på gymnasiet, då lärarna oftare håller fast vid läroböcker och traditionella metoder och till viss del även datorer. Detta gör att språket inte blir gripande på samma sätt som med en handdocka. Spelar eleverna handdockor så upplever de språket mycket mer aktivt än genom läroböcker.

Detta introduktionsmaterial skall dels underlätta för lärarna hur de kan använda handdockor i undervisningen, men även ge eleverna förståelse hur de kan använda handdockor. Genom introduktionsmaterialet reduceras risken för fel i genomförandet och det stärker lärarnas självsäkerhet när det gäller att använda handdockor i sin undervisning för att kunna optimera fördelarna med handdockans användande.

(Handdockan Maike, 2015)

2. Syftet och frågeställningar

Syftet med detta examensarbete är att utveckla introduktionsmaterial för lärare som vill arbeta med handdockor på gymnasiet, och visa hur man kan använda handdockor som en bra metod att lära sig språk.

Rätt använd är handdockan inte bara en didaktisk metod, utan fungerar som både medium och verktyg i lärarens hand samt i elevernas arbete.

Den centrala frågeställningen är därför:

- Hur kan man använda handdockor i gymnasieundervisningen?
- Varför kan handdockor anses som ett bra verktyg för att lära sig språk på gymnasiet?

3. Litteraturgenomgång

Intresset för dockor och dockteater har skiftat under civilisationens utveckling, men dockor har funnits med i alla kulturer och tider. När man jämför marionett-, stav- och handdockor så är handdockor den enklaste formen av docka.

Karin Aronsson, professor i barn- och ungdomsvetenskap, menar att man skulle ”skaffa en kompis och leka, så lär man sig språket.” Hon tycker att ”traditionell språkinläring ska gärna blandas upp med spontanlekar, musik, matlagning, sport, film och data- och tv-spel” (Lagerström, 3/2014). Jag anser att en blandning av olika metoder ger bäst förutsättningar för lärande, framför allt på gymnasiet och grundskolans senare år. Som John Hattie skriver i ”Synligt lärande för lärare” (2012 kap.7), är en balans av olika metoder det bästa och effektivaste. Här håller jag med Hattie och skulle vilja lägga till att de äldre eleverna är mer mottagliga för olika metoder pga. deras kunskaper och mognad.

Generellt är det viktigt när man jobbar med handdockor, att man kopplar användandet av dockan till centrala innehållet av ämnet. Det centrala innehållet bjuder på många möjligheter att kunna lägga upp små pass med handdockor. Svårigheten med gymnasieeleverna och handdockan kan dock vara att några elever först känner sig för gamla, men efter en liten stund bruka ofta även de tveksamma eleverna bli fängade av dockan.

”Eleverna ska ges möjlighet att, genom språkanvändning i funktionella och meningsfulla sammanhang, utveckla en allsidig kommunikativ förmåga. I undervisningen ska eleverna även ges möjlighet att utveckla språklig säkerhet samt förmåga att uttrycka sig med variation och komplexitet” (SKOLFS, 2011:144).

Kursplanens innehåll inom delen kommunikation är öppet formulerad. Här har lärarna nästan obegränsade möjligheter att använda handdockor t ex. i vardagliga situationer, intressen, personer, aktiviteter och händelser osv. Under punkten ”reception” i centrala innehållet av kursplanen i moderna språk krävs att eleverna ska utveckla kunskaper i ”språkliga företeelser, till exempel uttal, intonation och grammatiska strukturer samt fasta språkliga uttryck i det språk som elever möter” (SKOLFS, 2011:37). Här finns alltså fler användningsmöjligheter för handdockorna, speciellt i den kommunikativa aspekten.

Syfte i ämnet moderna språk är:

”att eleverna utvecklar kunskaper i målspråket och omvärldskunskaper samt tilltro till sin förmåga att använda språket i olika situationer och för skilda syften. Eleverna ska ges möjlighet att, genom språkanvändning i funktionella och meningsfulla sammanhang, utveckla en allsidig kommunikativ förmåga” (SKOLFS, 2010:144).

Allt vad vi gör är kommunikation. Bara att ta på sig en handdocka är rent formellt kommunikation. Kommunikation händer överallt och alltid, det är omöjligt att inte kommunicera enligt Watzlawick (Auhagen, Bierhoff, 2003:25). Under kommunikation förstås inte bara talade ord utan också mimik och gestik, skrivande, bilder och ljud genom individer eller grupper. Harold Lasswell utvecklade en av de mest kända och kanske den viktigaste kommunikationsformeln:

”Vem (sändare) säger vad (meddelande) till vem (mottagare) hur (tecken, signal, verbal, non verbal) i vilken kanal (medium) med vilken effekt (mål)?” (Hoffmann, 2014:94; författarens översättning)

Denna mening kan överföras till användning av handdockor i gymnasiets språkundervisning: Vem (jag som lärare eller eleverna) säger vad (meddelande, information) till vem (eleverna eller dockan eller lärare) hur (genom verbal och non verbal kommunikation) i vilken kanal (handdocka) med vilken effekt (mål t ex. lära sig grammatik, träna ord, träna språksäkerhet, självförtroende, kreativitet osv.)?

Kommunikation är aldrig lätt och sällan helt entydigt.

”Tvärtom är den ofta otydlig, vag och direkt dubbeltydig. Ironi och sarkastiska uttalanden bygger på att avsändaren av ett budskap medvetet eller omedvetet, önskar ge mottagaren ett budskap med en undermening” (Ekstrand, Janzon 1995:93).

Det finns olika alternativa teorier som kan uppmuntra till en diskussion. I kommunikation behövs alltid en sändare och en mottagare enligt Schulz von Thun kommunikationsmodell (Auhagen, Bierhoff 2003:23). Det betyder att det behövs minst två kommunikatörer. I det här fallet kan det vara:

- elever och handdockan
- elever och lärare
- elever och elever
- handdockan och lärare

Tamara Hunt och Nancy Renfro (1982) har skapat spelformer som utvecklar barns kommunikativa färdigheter, speciellt för de yngre barnen:

Puppet play: I denna form spelar och experimenterar barn med en handdocka och är i samtal eller dialog med handdockan och andra barn. Allt sker utan inblandning av lärare.

Puppetizing: I puppetizing är läraren inblandad och handleder barn att berätta med hjälp av en handdocka. Barn spelar bara för varandra, utan publik.

Puppettelling: Det är läraren som använder dockor för att förmedla litteratur eller berika sagostunder på ett spännande sätt.

Puppettalking: Med det menas att läraren använder och spelar handdockan för enskild kontakt med barnet för att uppmuntra samtal relaterat till social och känslomässig utveckling.

Puppetteaching: I denna form använder läraren handdockan för att stimulera barns intresse för kunskap och färdigheter (Mirella Forsberg Ahlcrona 2002:3).

Jag anser att i alla ovan nämnda spelformer väcks intresse för kunskap genom att det används handdockor för att förmedla kunskaper. I praktiken blandas dessa former i undervisning och grupparbete. I dessa spelformer blir det tydligt, att de är mer avsedda för yngre barn och inte för ungdomar, speciellt formen *puppet playing*. Att använda en handdocka är tillräckligt spännande för de flesta barn, så att det inte behövs något mer spännande sätt. Dessutom tycker jag att spela framför den egna gruppen är också en publik, fast den är bekant. För vuxna och ungdomar behövs inget extra begrepp för spelformer. Hade jag använt begreppen *puppetizing* och *puppettelling*, då hade det inte betytt att bara lärarna spelar dockan. *Puppettelling* förstås som att ”dockan berättar”, oavsett vem som spelar dockan, eleverna eller lärarna. Begrepp *dialog* och *monolog* avgör inte vem det är som spelar handdockan och det är på så sätt inte viktigt vem som spelar. Monolog och dialog är kommunikationsformer medan *puppetizing* och *puppettelling* inte är det. Därför använder jag i kapitlet ”Genomförande” begreppen monolog och dialog.

Principiellt är gymnasieelever nyfikna också, inte bara småbarn. Nyfikenhet ligger i människans natur och det är en bra grund för lärande. Eftersom elevernas nyfikenhet och lust att lära sig minskar under tid i skolan är det mycket viktigt att skapa nyfikenhet på gymnasiet igen. SKL, Sveriges Kommuner och Landsting, har publicerat en rapport

som jämför elevers syn på grundskolan (SKL, 2013/2014:10). Rapporten visar att redan i slutet av grundskolan är elever inte särskilt motiverade att lära sig. När elever börjar på gymnasiet väntar stora utmaningar på dem. Det är en sorts spänning blandad med nervositet och ovisshet; hur kommer det bli, kommer jag klara mig? Att fånga upp eleverna, ge trygghet och bjuda på nyfikenhet är en stor utmaning för lärarna också och kan ges genom att använda handdockor i undervisningen. Enligt gymnasiets läroplan ska ”skolan stimulera elevernas kreativitet, nyfikenhet och självförtroende samt vilja att pröva och omsätta nya idéer i handling och att lösa problem” (SKOLFS, 2011:7). Målet kan uppfyllas genom att lärarna och eleverna spelar handdockor i undervisningen. När eleverna själva får spela handdockor, då lär de sig t ex. nya ord och kommer att använda dem i framtiden. Dessutom stärker de sitt självförtroende genom att det uppfattas att det är mer tillåtet att få göra fel och att lära sig av sina misstag. Eleverna ska vara kreativa och lär sig genom att ”leka”, presentera och diskutera. Därmed ska de hitta strategier för att lösa språkliga problem, till exempel med hjälp av omformuleringar och förklaringar, med hjälp av klasskamrater och att få stöd av mig som lärare. Hattie skriver att eleverna måste bjudas in att engagera sig i ett lärande som upplevs som värdefullt – och detta kräver lämplig utmaning och hjälp till elever att se värdet av att investera i målmedvetna studier av skolbaserade ämnen (Hattie, 2012:64). Handdockor ger eleverna möjlighet att slappna av och ha det roligt och hitta på nya idéer när de löser uppgifter.

Roliga pratövningar.

(steg 3 moderna språk tyska, 2015)

(steg 4 moderna språk tyska, 2014)

Lärarna ska erbjuda flera alternativ att lära sig och eleverna behöver testa olika alternativ.

”Något som ofta behövs för att inläringen ska ske är något slags spänning, en insikt om att ”inte veta”, en strävan att vilja veta och förstå – eller som Piaget kallade det, något slags ”tillstånd av bristande jämvikt”(Hattie, 2012:127).

Har eleverna klarat grundskolans nio år, så har de genomgått flera inlärningsstrategier, även om de kanske inte är medvetna om det. Eleverna har hittat ett sätt att kunna lära sig oavsett vilken strategi de använder. Men det betyder inte att man som lärare kan lita på att alla eleverna vet hur de lär sig bäst.

Tittar man på forskning om språkinlärningsstrategier och på Skolverkets hemsida (SKOLFS, 2012), så kan man dela in dem inom tre stora områden:

- Metakognitiva strategier som handlar om att planera, genomföra och utvärdera sitt eget arbete, samt korrigera sig själv.
- Med kognitiva strategier inom språkinläring menas att man kopplar till strategier som man redan har lärt sig, tar anteckningar, förutsäger och drar slutsatser av sammanhanget eller tillämpar grammatiska regler.
- Socio-affektiva strategier handlar om det språkliga samspelet och samarbetet med omgivningen, där eleverna jobbar tillsammans i t ex. par- och gruppövningar och ger varandra hjälp. De är starkt kopplade till att man vill och vågar använda språket.

Att använda handdockor i undervisningen är mest kopplad till socio-affektiva strategier, t ex. till pratövningar där eleverna spelar handdockan och berättar för varandra. Därmed växer elevers spontanitet, kreativitet och problemlösningar fram.

Varje kommunikation med handdockor innebär också en stor del fantasi och kreativitet. Fantasi och kreativitet är två begrepp som har olika betydelse men sätts ofta i liknande sammanhang.

Begreppet fantasi kommer från grekiska ordet *phantasia* och betyder ”drömbild”, ”föreställning”, ”synligblivning” och ”anblick”, (Ne:2015, fantasi).

”Fantasin är en stark kraft inom människan som hon mer och mer lär sig att dölja och inte prata med andra om. Fantasi är för alla människor viktig och framför allt för barn och ungdomar. Ungdomars fantasi består ofta däri att tänka hur livet blir när de är vuxna, vad de kommer jobba med när skolan är slut osv, (Ekstrand & Janzon, 1995:70). Men inte bara det, fantasi är en möjlighet att kunna lösa problem på ett annat sätt.

Genom elevernas inneboende fantasiförmåga och en undervisning där det uppmuntras, ges de möjlighet att spontant hitta på och tillåta sig att vara uppfinningsrika.

”Kreativitet betyder uppfinningsförmåga, att skapa något nytt, något som ingen annan kommit att tänka på” (Ekstrand & Janzon, 1995:70). Kreativitet betyder inte att det måste vara något avancerat. Det kan var en enkel lösning eller idé som ingen annan av exempelvis klasskamraterna har kommit på. Hur man kan utveckla elevernas kreativitet genom att använda handdockor i undervisning beskriver jag i kapitel 5 genomförande.

4. Metod

Som blivande gymnasielärare i moderna språk är jag intresserad av att använda olika didaktiska metoder i undervisningen för att dels nå många elever, men även för att deras studieresultat ska bli så bra som möjligt. Undervisningsmetoden som jag blev mest fascinerad av är att använda handdockor i gymnasiets språkundervisning. Denna didaktiska möjlighet ville jag utveckla mer. Utifrån min egen undervisning, frågeställning, litteraturgenomgång och forskningsöverblick påvisas att ett utvecklingsarbete baserat på aktionsforskning är den forskningsansats och metod som passar bäst för studien.

Med utvecklingsarbete i aktionsforskning strävar man efter förbättringar inom en organisation eller process och utnyttjar bestående forskningsresultat och vetenskaplig kunskap. I detta fall är det en förbättring av undervisning och elevernas lärande på gymnasiet genom att framställa instruktionsmaterial för lärarna som vill använda handdockor i undervisningen som en metod och verktyg.

Det som utgör deltagande aktionsforskning är att teori och metod sammanförs och därför bidrar forskning till att öka kunskap och praktikernas medvetenhet:

”Aktionsforskning är ett sätt att få kunskap om den verksamhet som människor själva är involverade i genom att de aktivt deltar i försöken att förändra den.”
(psykologiguide, 2015)

I detta fall är eleverna och jag som lärare involverade i försöket att bevisa att användning av handdockor i gymnasiets språkundervisning fungerar lika bra som för grundskolelever eller yngre barn. Denna metod handlar om en förändringsprocess och analys. Aktionsforskning är en öppen metod som kan anpassas till många situationer. Ofta används metoden deltagande aktionsforskning för att förbättra något, och jag vill förbättra elevernas lärande och själva undervisningen.

Aktionsforskning ger friheten att observera oavsett strukturella begränsningar. Det görs anteckningar under observationernas gång (Marie Leijon u.å.). Medan eleverna spelade handdockan kunde jag observera och göra mina anteckningar. Men det fanns också situationer där jag själv spelade handdockan och gjorde anteckningar i efterhand.

Litteratur och forskning visar användningen av handdockor på förskoleklasser och grundskolans tidigare år samt särskolan men inte på gymnasienivå. Eftersom lärarna på gymnasiet hittills inte brukar använda handdockor som ett verktyg eller kompletterande metod, kan jag inte genomföra kvantitativa studier i form av intervjuer. Därför grundas

min studie på erfarenheter av egna genomförda undervisningstillfällen, observationer samt en kursutvärdering. En annan möjlighet hade varit att göra intervjuer med elever som hade haft undervisning med handdockor, men det är för få elever för att kunna ta intervjuer som en kvantitativ grund.

Utvecklingsarbete innebär att utveckla och framarbete nya metoder som bearbetar iakttaga svårigheter, exempelvis undervisningsmetoder, där det inte finns ”någon tidigare mera systematisk utvärdering” (Carlström, Inge & Carlström Hagman Lena-Pia 2006:103). I mitt fall är det hur man kan använda handdockor i gymnasiet språkundervisning. Studentinitierat utvecklingsarbete utgår från, och är initierat av, studenten (nämligen jag som lärare), medan verksamhetsinitierat utvecklingsarbete kan bli gjort t ex. på uppdrag av företag, kommuner eller skolor (Mah, Guide till examensarbete, 2015:17-18).

Mitt utvecklingsarbete är studentinitierat och inte verksamhetsinitierat eftersom få rektorer och lärare är medvetna om att denna sorts handdockor finns. Jag som undervisande lärare visade i min undervisning, genom att använda handdockor, att de bidrar till en förbättrad undervisning där eleverna lär sig bättre på olika sätt.

Jag prövade användning av handdockor i gymnasiet ämne moderna språk tyska i steg 4 år 2013/2014 och i steg 3 år 2014/2015, där jag undervisade olika moment med handdockor. I denna skola var jag den enda läraren som använde handdockor i undervisningen. Svensk litteratur och forskning beskriver användningen av handdockor på förskoleklasser och grundskolans tidigare år samt särskolan men inte på gymnasienivå. Därför grundas min studie på erfarenheter av egna genomförda undervisningar, observationer samt en kursutvärdering.

Jag använde handdockor på olika sätt, dels genom att spela själv men även genom att eleverna fick spela dockan. Jag planerade min eller elevernas insats med handdockan och efter lektionerna kontrollerade jag om jag hade lyckats. Hade lektionen fungerat eller inte? Jag bearbetade mina anteckningar för att kunna utvärdera materialet i förhållande till ursprungligt syfte och vetenskaplig grund. (Mah, Guide till examensarbete 2015)

Nackdelen med utvecklingsarbete är att olika situationer kan inträffa, så att utvecklingsarbete kommer till ett stillastående. Framförallt kan detta ske när man samtidigt är i båda funktionerna, som lärare och som student, att både observera och genomföra undervisningsmomentet med handdockor för att skapa introduktionsmaterialet. I konkreta fall kan utvecklingsarbete misslyckas för att skolan

helt enkelt inte har några dockor, så att man inte har möjlighet att utpröva metoden, att man kommer i konflikt med kollegor och/eller elever om användning av handdockor. Utvecklingsarbete innehåller en utvärdering som synliggör om man har lyckats (Carlström, Carlström Hagman 2006:49). Elevernas utvärdering av dockor i undervisningen gjordes i samband med kursutvärderingen med två specifika frågor om handdockor. Bara 8 av 23 elever deltog i utvärderingen efter terminens slut. Trots att tiden för utvärdering utökades, och en extra förklaring om hur utvärderingen skulle göras, hjälpte det tyvärr inte.

Limiterad respons där betyder att utvärderingen inom utvecklingsarbetens ramen är för liten för en avslutande bedömning av metoden.

Egentligen är aktionsforskning en lång forskningsprocess som i bästa fall utförs av flera forskare, t ex. flera lärare som använder handdockor i sin gymnasieundervisning. Examensarbetet bygger på en kortare forskningsperiod: bara två kurser och en lärare, nämligen jag, deltog. Men den utvecklar en ny undervisningsmetod och skapar en bas för mer forskning.

Nackdelen med aktionsforskning är att man kan missa något när man antecknar direkt eller i efterhand och när man observerar. Ytterligare en nackdel är att det kan förekomma misstolkning av såväl forskare som praktiker, eftersom metoden bygger både på aktion och analys och det kan vara svårt att kombinera de två om man utför arbetet ensam. Eftersom aktionsforskning inte fungerar utan deltagare och praktik anses det delvis mer som en servicefunktion än ett vetenskapligt utvecklingsarbete. (Mah, Guide till examensarbete 2015)

För att kunna förbättra skolans arbete och elevernas lärande är det oerhört viktigt att forskare och praktiker arbetar mycket mer tillsammans. Annars finns det en risk att teori och praktik rör sig bort från varandra. I samband med utvecklingstankar ger aktionsforskning möjlighet att kombinera litteratur med egna erfarenheter av handdockors användning i undervisningen. Texten är till lärare som funderar på att börja undervisa med handdockor för att exempelvis utnyttja elevers nyfikenhet, väcka kreativitet och fantasi, få elever att prata eller skapa en mer avslappnad stämning.

Det är en medveten handling att jag väljer att inte filma eleverna för att de skall kunna känna sig så "fria" som möjligt. Hade jag filmat eleverna så är jag säker på att de inte hade reagerat på samma sätt. Att man som lärare antecknar är eleverna vana vid, men att läraren filmar deras presentation är de inte bekväma med. För eleverna är det dessutom en helt ny situation att använda handdockor och hade jag dessutom filmat det,

så hade det uppkommit ännu en ny situation. Eftersom jag inte hade filmat tidigare och jag är den undervisande läraren som kommer sätta betyg, hade det kunnat verka avskräckande och jag ville ha en så naturlig situation som möjligt.

4.1 Forskningsetiska övervägande

Skolan skall ge eleverna trygghet, utrymme för personlighetsutveckling och lärande. Därför får varken forskning eller forskningsdokumentation bryta förståendesituationen mellan lärare och elever.

”De forskningsetiska principerna i det följande har till syfte att ge normer för förhållandet mellan forskare och undersökningsdeltagare/uppgiftslämnare så att vid konflikt en god avvägning kan ske mellan forskningskravet och individskyddskravet”(Vetenskapsråd:2008).

Enligt forskningsetiska principer är jag skyldig att informera eleverna om att jag kommer att fotografera dem för t ex. mitt examensarbete. Naturligtvis får eleverna motsäga sig att bli fotograferade. I detta fall frågade jag eleverna om de hade någonting emot detta eftersom jag eventuellt kommer att använda bilderna för publicering. Efter att jag tagit bilderna visade jag dem för eleverna och frågade igen. De hade möjlighet att säga ifrån om de inte ville att jag skulle använda dessa och i sådana fall raderade jag bilden. När jag valde ut fotografierna för examensarbetet skickade jag eleverna som syns på bilderna ett mail, där jag frågade igen om jag får använda dessa fotografier för publikationer och bad dem att skicka mig ett svar. Ingen elev som jag frågade hade någonting emot det och gav mig ett skriftligt samtycke. Eftersom eleverna var minst 15 år när jag gjorde bilderna av steg 3 eleverna är det efter datainspektionens personupphovsrätt inte nödvändigt att fråga vårdnadshavare också om samtycke så länge bilderna inte kan tolkas som kränkning (Datainspektionen, 2015).

5. Genomförande

Det finns många olika möjligheter att ge handdockan utrymme i undervisningen. De flesta handdockor har ett mänskligt utseende men de kan också se ut som ett djur.

Ofta använder man bara en speciell sorts handdocka, som kallas för ”Klappmaulpuppe”, vilken har mer möjligheter att agera än andra vanliga handdockor. Den behöver inga trådar och stavar. Handdockor är lätta att hantera och behöver dessutom ingen scen och är därmed färdiga att sättas in överallt. Eftersom dockans mun är proportionellt väldigt stor är det möjligt att betona ord eller uttal mycket bättre än om dockan hade ett statiskt huvud, där man bara kan röra huvudet åt höger eller vänster och upp eller ner utan att munnen går att röra. Som dockspelare sätter man in handen bakifrån i dockans huvud för att spela munnen och tungan. Med andra armen är det möjligt att spela dockans ena arm, till och med fingrarna. Alternativt spelas dockans båda armar, och inte munnen. Eftersom dockan är så stor kan den gå på golvet, sitta på en stol eller i soffan. Den kan hålla en bok och skriva med en penna. Denna sorts docka lämpar sig bäst för undervisning i förskolan och skolan, men kanske framför allt i gymnasieskolan. Även i hälsovården, i form av terapi, och vanlig hälsokontroll, t ex. hos tandläkaren, används denna handdocka (Möller, Schroeder-Zobel 2013:6). Ett annat användningsområde är att förmedla vardagliga händelser. Det gäller t ex. brandskyddsutbildning, trafikregler men också första hjälpen-kurser för vuxna och ungdomar. Även inom språkutveckling och konfliktmanagement används handdockor i vuxenbildning och skolor. I specialpedagogiken och för problemlösning används handdockor genom att ge tips eller som en moderator och som ”förtroendeperson”.

Varje docka har sin egen identitet, och som varje människa ser de annorlunda ut. Oavsett hur lång en docka är, kan den vara en vuxen som är 70 år gammal, ungdom som är 16 eller en fyraåring. Det beror på utseendet och vad dockspelaren bestämmer. Med

rekvisita och kläder kan en handdocka gå in i olika karaktärer.

Handdockor används inte hela lektionen utan för ett visst moment, men hur dockan används beror på om läraren eller eleverna spelar dockan.

Handdockor används på flera sätt och med olika mål. De kan:

- ge variation,
- lätta upp en situation
- skapa spänning,
- provocera,
- förstärka undervisningsmoment,
- ta bort blockeringar,
- understödja elever att reflektera,
- aktivera,
- undervisa,
- ifrågasätta
- bekräfta.

När jag får en ny klass använder jag handdockor t ex. för att lätta upp situationen och lära känna varandra.

För att praktiskt genomföra undervisning med handdockor behöver man beakta reglerna. Dessutom är planeringen viktigt, hur man kommer att använda handdockan, till vilket moment och vilka mål som man vill uppfylla och lyfta fram. I enlighet med de svenska styrdokumentet, dvs. kurs och ämnesplan för moderna språk, är kommunikation ett centralt begrepp i språkinlärning (SKOLFS 2010:37). Därför lägger jag vikt på kommunikation. I steg 4 i språkval tyska ingår temat karaktärbildning, vilket innebär att man tittar närmare på olika personligheter och intressen. Där användes dockan i en dialog om jämställdhet och värdegrund. I anslutande kommunikationsövning fick eleverna spela dockan och där ge den olika karaktären. Läsår 2014/2015 genomförde jag åter undervisning med handdockor, i språkval tyska steg 3. Där pratade vi om kroppsdelar och dockan visade de olika kroppsdelarna. Dockan kom också för att förklara och upprepa grammatiska regler och tala om tysk kultur. Dessutom förekom den i flera andra mindre moment.

5.1. Handdockans scen

Handdockans scen är hela klassrummet eller kursrummet. Den behövs inga så kallade ”ståscener eller bordscener” (Jörien Borin & Olle Hammarstrand 1973:53). Som dockspelare behöver du inte gömma dig, som det är i dockteatern, eftersom det inte är någon teater utan en del av undervisningen. Allt som behövs finns i klassrummet såsom tavla, stolar, bord och kanske även bokhyllor mm. Med ”Klappmauldockan” behövs det inga ombyggnader av rummet eller stora rekvisita, och det är en stor fördel. Dockan har en fast plats i rummet när den inte används, det kan vara i en väska eller i ett skåp.

5.2 Kreativitet och fantasi

Kreativitet betyder inte att det måste vara något avancerat, det kan vara en enkel lösning/idé att lösa uppgift som ingen annan av t ex. klasskamrater har kommit på. Att krypa in i olika roller är en kreativ handling. På bilderna presenterar eleverna olika karaktärer, t ex. blev en gammal gubbe en sumobrottare. Uppgiften var att eleverna skulle tänka kring sig själva. Vem är jag, hur är min karaktär? Det var en väldigt svår uppgift, eftersom uppgiften slutligen skulle göras på målspråket tyska. För att kunna klara uppgiften blev klassen indelad i grupper och eleverna skulle ge dockan en karaktär och spela dockans karaktär framför de andra i sin grupp. De andra eleverna skulle gissa vilken ”karaktärstyp” dockan var. Att låta fantasin flöda fritt var en del av övningen. Det är dockan som lockar fram elevernas fantasi och kreativitet. När eleverna gör en redovisning med hjälp av handdockan och kanske saknar ett ord, kan dockan fråga klasskamraterna om hjälp. Gör eleverna det på ett skickligt och kreativt sätt då kommer klasskamrater inte ens märka att eleven saknade ord.

Här presenterar eleverna handdockan ”Herrn Arne” som en sumobrottare.

(steg 3 moderna språk tyska, 2015)

Eleven är i aktion med handdockan genom klassrummet. (steg 4 moderna språk tyska, 2014)

5.3 Kommunikation

Kommunikation sker genom talande språk, mimik och gestik, mestadels i form av dialog resp. samtal och monolog. I det följande beskrivs olika kommunikationsformer med och genom handdockor i undervisning. Kommunikation ingår i ämnets kurs och läroplan i moderna språk.

5.3.1 Att tala

När dockspelaren talar ska dockans mun röra sig samtidigt. Det är inte viktigt att munnen rör sig vid varje stavelse, men den behöver öppna och stänga sig med regelbundenhet. Vill man som dockspelare betona något så öppnar dockan munnen mer än när dockan talar på normalt sätt. De flesta handdockor har en tunga som kan röras med pekfingeret och den kan räkka ut tungan och visa var tungan ska placeras för att uttala orden rätt. Handdockan och eleverna uttalar gemensamt ett nytt ord och handdockan förklarar vad eleverna behöver tänka på när de uttalar och skriver orden.

Dockan ska ha en röst, annars är det svårt att tala. Men handdockan behöver inte en röst som skiljer sig mycket från spelarens egen röst. Det är inte förbjudet att ge handdockan en helt egen röst. Om man kan buktala så blir momentet givetvis ännu mer omväxlande och annorlunda än vanlig undervisning, men då ska man vara försiktig. Eftersom eleverna säkerligen inte kan buktala så riskerar de att bli hämmade när de ska spela dockan.

Handdockan pratar och förtydligar.

Läraren som spelar handdockan är i interaktion med handdockan, men också med eleverna. På så sätt har läraren en dubbel funktion. Den ena är att spela handdockan och kommunicera med klassen, och den andra är att spela handdockan. Då är läraren själv i kommunikation och interaktion med handdockan.

Det finns fler möjligheter att kommunicera:

- Lärarna kan hålla kommunikation med handdockan:

- Handdockan kan genomföra en monolog och ändå rikta sig mot eleverna t ex. i form av berättande och/eller förklara innehållet.
- Handdockan kan kommunicera med hela klassen i form av att ställa frågor och få svar, att förklara och berätta:

- Handdockan kan kommunicera med en elev, t ex. göra intervjuer:

(steg 3 moderna språk tyska, 2015)

- Läraren, handdockan och eleverna kan ha en gemensam kommunikation

När läraren kommunicerar med elever genom en handdocka och t ex. talar om kroppsdelar kan handdockan klappa med sina armar på låren och säga det tyska ordet ”*Oberschenkel*”. Det är inte lätt att uttala, men handdockan förklarar vad eleverna behöver tänka på när de uttalar och skriver orden. Sedan uttalar handdockan och eleverna gemensamt ”*Oberschenkel*”, med en positiv inläring som följd. Ett annat exempel är att eleverna själva får använda handdockan genom att diskutera i gruppen och sedan berätta och redovisa ett tema inför klassen.

5.3.2 Monolog

Monolog förstås som en längre sammanhängande tanke som framförs i undervisning, ofta av lärarna. När ett nytt tema införs är det ofta lärarna som berättar och förklarar temat för eleverna. Inom moderna språk kan det t ex. handla om nya grammatiska regler och kulturella saker. Monologer genomförs också från elevernas sida, t ex. när de redovisar är det ofta i monologform. De är sällan i interaktion eller dialog med klasskamrater. Istället för att eleverna gör presentationer med PowerPoint, så är det handdockan som redovisar och har anteckningar i handen. Handdockan genomför då monologen, som lätt kan bli en dialog.

I en samtalsuppgift är det möjligt att använda handdockor också, t ex. då man kan låta varje grupp få en handdocka och varje elev i en grupp ska spela dockan inför de andra i gruppen. Eleverna skall få en känsla för att spela en docka, att våga prata och att krypa in i en annan roll. Med en sådan uppgift kan eleverna jobba tillsammans, de har t ex. lärt sig nya ord, självförtroende, har tränat språkliga säkerheter, uttal och intonation genom att prata tillsammans. Ett exempel på en redovisning som en av mina elever

gjorde var att eleven spelade handdockan som visade en speciell typ av människor inom tema ”ungdomskultur”. Ett annat exempel är att handdockan berättar om ett speciellt område där ”hon” kommer ifrån.

Presentation med handdockan. (steg 3 moderna språk tyska, 2015)

5.3.3 Dialog

En dialog är ett talat utbyte mellan minst två individer. Utöver det förväntar man sig att deltagarna är aktiva genom att lyssna, fråga, diskutera, argumentera och svara. Även tystnadsfaser ingår i dialogen.

Handdockan är i detta fall en individ, eftersom den fungerar som en människa. Handdockan och eleverna är i en dialog eller jag som lärare är i en dialog med handdockan:

Eleverna är i dialog med handdockan. (steg 3 moderna språk tyska, 2015)

Eleverna är indelade i grupper, där de spelar handdockan för varandra och är i dialog genom att ställa frågor, berätta och interagera tillsammans. I detta exempel skulle varje elev ge dockan en egen karaktär, medan de andra skulle gissa vilken karaktär dockan hade.

Jag som lärare är i dialog med dockan:

Dockan frågade mig

Dockan pratade med mig.

5.3.4 Kroppsspråk

Kroppsspråket kallar man alla former av icke-verbal kommunikation (NE:2015). Dockans kroppsspråk fungerar som människans kroppsspråk. Även i dockans fall handlar det om hur den rör sin kropp och sitt huvud, hur den berättar på olika sätt utan att tala ett ord. Till kroppsspråk hör mimik, gestik, ögonkontakt, distans till deltagare, röstläge, klang, ljudstyrka och talhastighet (Auhagen, Bierhoff 2003:55). Delvis är vi medvetna om vårt kroppsspråk, och delvis inte. Dockspelaren styr handdockans kroppsspråk medvetet, beroende på vilken sinnesstämning man vill betona. Rör handdockan sitt huvud snabbt och ryckigt signalerar den nervositet. Dockan verkar trött när den rör sig väldigt långsamt. Nickar dockan upp och ner med huvudet så betyder det precis som hos oss människor ett ”ja” osv.

Mimiken tillhör kroppsspråket och eftersom handdockans huvud är av en sorts tyg och väldigt mjuk är det lätt att göra grimaser. Ett exempel där jag spelade handdockan: Handdockan gick med kutrygg och tittade ner, armarna slokade, ”hon” snörvlade och gnuggade sig i ögonen.

Dockan gör grimaser

Att titta ner och gå med kutrygg tyder på att dockan

(steg 4 moderna språk tyska, 2013)

5.4 Ögonkontakt

När vi människor pratar med varandra så tittar vi i varandras ögon. Det ska handdockan också göra. Handdockan ska titta på samtalspartnern eller klassen, och inte i luften eller ner på golvet.

På vänstra bilden tittar dockan inte på betraktaren, huvudet är lite för högt upp och kroppen vänder sig för mycket åt höger:

dockan har ingen ögonkontakt

dockan tittar direkt på betraktaren

Som dockspelare är det viktigt att i första hand titta på dockan, och på eleverna mer diskret och obemärkt. Därmed ges dockan en större självständighet som denna bild visar:

Handdockan Maike är på full fart.

5.5 Handdockans positionering och rörelse

Grundpositionen för att spela handdockan är en sittande position, när handdockan sitter i dockspelarens knä eller står framför på bordet. Dockan ska ha lite avstånd till dockspelarens kropp. Huvudet får inte vara för högt och inte för långt ner.

Fel sittposition:

dockan sitter för nära dockspelarens kropp
och verkar osjälvständig

Rätt sittposition:

framme på knäna

Dockan har två ben som den kan gå med, fast det är inte möjligt att sätta sina armar i dockans ben. Gåendet styrs genom att röra hela kroppen. Dockspelare sitter eller går på huk efter dockan när dockan går på golvet. Som dockspelare deltar man aktivt, men behöver inte gömma sig som i t ex. dockteater.

För att dockan ska verka naturlig ska den ha en bra kroppsrörelse. På bild 1 stämmer dockans huvud, dockan tittar på betraktaren. Benen ser dock inte bra ut, eftersom dockan inte står stabilt och ser ut att ramla ner. På bild 2 ser benen bra ut, dockan står rakt, men huvudet är lite för högt och därmed tittar dockan inte på betraktaren. Positionen hade varit bra om dockan skulle förklara hur man uttalar eller betonar ett ord, men talar dockan med publiken, då är huvudet för högt upp. På bild 3 svävar dockan i luften. Antingen ska dockan stå på golvet eller på något annat, eller så ska en annan person bära dockan.

(bild 1)

(bild 2)

(bild 3)

(steg 3 moderna språk tyska, 2015)

6. Resultat, analys och teoretisk tolkning

Hittills har jag inte träffat en enda kollega som använder handdockor som ett verktyg på gymnasieskolan. Däremot är många kollegor intresserade och vill gärna prova handdockor i sin undervisning. Men kollegor som vill använda handdockor vill först få mer information om hur man spelar handdockor.

Skillnaden mellan vanlig undervisning av lärarna och användning av handdockor är i första hand att det är annorlunda. Första gången blir eleverna överraskade, de vet inte vad som ska ske och de flesta tycker att det är roligt. När de ser dockan skrattar några, andra viskar och några är stilla. Är dockan redan känd för klassen, då reagerar eleverna väldigt positivt och med motivation. ”Oh, ska vi göra en rolig sak igen med dockan?”

Gymnasieeleverna har stora förväntningar på sig själva och på kamrater. De vill vara vuxna men samspelet mellan dem är också ansträngande, eftersom de är mitt i puberteten. ”I leken befinner sig barnet alltid över sin medelålder, över sitt dagliga beteende; i leken är det som om barnet vore ett huvud högre än sig självt” (Vygotskij, 1981). Jag håller med Vygotskij när det gäller yngre barn, men inte med gymnasielever. Tvärtom! I vardagen är det enligt deras uppfattning inte längre tillåtet att agera som ett barn. När de får vara barn, och får skoja och uppföra sig som barn och inte som vuxna, så släpper prestationskraven. Det stimulerar kreativitet och ger ett mer lustfyllt lärande.

”Genom handdockan berikas språket och man tar vara på vardagen” (Forsberg Ahlcrona, Mirella 2002:3). När de spelar handdockan är det den som gör fel och inte längre de själva. Eleverna får ”leka” medan de gör uppgiften, samtidigt är de kreativa, aktiva, lär sig problemlösning och är i helhet kommunikativa. Jag observerade att användandet av handdockor uppskattas mycket av eleverna.

På varje kurs som jag har använt handdockor i undervisningen var eleverna väldigt intresserade och nyfikna och positivt inställda. Det förtydligar, enligt Britt Marie Borgström (2007: 20), att ”genom en stark upplevelse där alla delar av människan finns med, läggs grunden för gynnsamt lärande”. Eleverna som jag hittills har frågat har uppgivit att de aldrig har haft en sådan omväxlande och lärorik språkundervisning.

En stor del i moderna språkets kursplan är den kommunikativa delen. Används handdockor så rekommenderas att handdockan bara pratar målspråket, så eleverna är tvungna att göra sig förstådda. Även om gymnasieeleverna vet att jag lyssnar, vågar de prata mer med handdockan än under vanliga lektioner. Många elever kan vara blyga, vågar inte, tror inte på sig själva och tycker det är pinsamt när de pratar på tyska. Jag

upptäckte att genom handdockors insats i språkundervisningen är det lättare för eleverna att våga prata och inse att de får göra fel. Enligt Skolverkets kursplan ska eleverna prata, ta initiativ och samtidigt ta reda på fakta som de tidigare har lärt sig.

”Eleverna ska ges möjlighet att, genom språkanvändning i funktionella och meningsfulla sammanhang, utveckla en allsidig kommunikativ förmåga. I undervisningen ska eleverna även ges möjlighet att utveckla språklig säkerhet samt förmåga att uttrycka sig med variation och komplexitet.”(Skolverkets kursplan moderna språk).

Eleverna tränar sig i den muntliga problemlösningen, i självförtroende och sociala relationer i samband med fantasi, kreativitet och användning av handdockor när de spelar själv och när läraren spelar. Enligt kursplanen för moderna språk på gymnasiet ska eleverna under rubrik ”interaktion”: ”ta initiativ och hålla liv i samtal genom att ställa frågor, lägga fram tankar och argument” m. m (Skolverket, kursplan i moderna språk, gymnasiet, 2011). Dessutom ska de ta reda på åsikter och fakta gällande olika sätt att leva, traditioner och olika samhällsfrågor. Har elever ingen fantasi, döljer sin fantasi eller censurerar annorlunda tankar, bli det svårt att klara dessa uppgifter. Handdockan tillåter och lockar fram deras fantasi och kreativitet. Eleverna visar sin kreativitet och sina fantasitankar genom handdockan, och riskerar på så sätt inte att få negativa kommentarer, då det är dockan som gestaltar idéerna.

”Dockan kan i sin form förmedla både fantasi och verklighet och som sådan agerar den genom sin värld och sina tänkbara eller otänkbara erfarenheter.”
(Forsberg Ahlcrona, Mirella 2002:1)

Hade eleverna genomfört övningen utan handdockor hade de eventuellt inte varit kreativa på samma sätt som med handdockor. Dessutom innebär handdockan en möjlighet att inte behöva blottlägga sig.

Eleverna verkade avslappnade när de fick göra övningar med handdockor. De accepterade att få göra fel. Det syns att deras inre belastning minskar. De hade det lättare att komma ihåg orden och grammatiska regler som införs i ett undervisningsmoment med handdockor. Övervägande delen av eleverna vill fortsätta att arbeta med handdockor. De tycker inte själva att de är för gamla, vilket man annars kanske skulle kunna tro, vilket kom fram i ett personligt samtal där eleverna inte behövde oroa sig för sin ”image” framför de andra.

För att kunna prata behöver eleverna lära sig grammatiska regler, som eleverna ofta är rädda för. Hjärnforskning visar att om lärarna förmedlar en känsla att det är mycket svårt och ansträngande att lära sig t ex. tysk grammatik, så är elevernas inre inställning

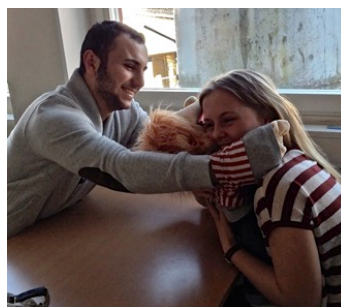
redan från början negativ till grammatik, utan att eleverna ens har kommit i kontakt med grammatiska regler. Ger lärarna en positiv bild av grammatiska regler t ex. med en handdocka, så är eleverna motiverade att lära sig oavsett om det handlar om grammatik eller andra teman. Genom en positiv inställning sparas information i de djupare regionerna av hjärnan som stimulerar medvetandearealer i det övre hjärnskiktet (Bergmann, 2009:167). Att använda handdockor för att förklara något är omväxlande och väcker elevernas intresse. Jag observerade att de lättare kommer ihåg det som de lärde sig. Eleverna själva tyckte att det var mycket roligt, på det sättet hade de t ex. aldrig lärt sig nya ord.

De positiva upplevelser som eleverna har med handdockor, ger dem en trygg inre känsla. Trygghet spelar en stor roll för elevernas lärande. Känner elever sig trygga i klassen, slappnar de av, vågar tala och tillåter sig att göra språkliga fel. De lär sig helt enkelt lättare.

Trygghetsövningar är vanligt förekommande i pedagogiskt drama. Trygghetsövningar i pedagogiska dramor görs ofta utan att prata med varandra, t ex. en elev blundar och leds runt i rummet av den andra genom att lägga fingertopparna på axlarna. Sådana övningar skiljer sig gentemot de övningar som jag gör med handdockor. Eftersom kommunikation är en viktig del inom moderna språkets kursplan, är det viktigt att göra pratövningar i sammanhang med handdockor, där eleverna känner sig trygga genom att använda handdockor.

”Den verkliga tryggheten i en grupp kan inte uppnås genom trygghetsövningar; utan genom att skapa den rätta atmosfären och värmen i gruppen.” (Ekstrand & Janzon 1995:58).

Eleverna ska lita på varandra och läraren, de ska känna till att de får göra fel utan att bli utskämda. Har man skapat förtroende så känner eleverna sig säkra på att de kan nå lärandemålen: ”Det är mycket viktigt att känna sig säkra på att man kan nå lärandemålen” (Hattie 2012:80).

Dessa bilder visar en stor trygghet. (steg 4 moderna språk tyska, 2014)

Lärarna behöver jobba mycket med elevers självförtroende och trygghet. Det kan nås genom att jobba i mindre grupper eller parvis med en handdocka. ”Dockan som agerar ger en illusion av liv. När den dessutom uttrycker tankar och känslor uppfattas den lätt som en egen person, med vilken det går att kommunicera” (Forsberg Ahlcrona 2009:2). På det sättet får eleverna sitt självförtroende tillbaka eller stärkt och samtidigt byggs en trygghetskänsla upp inom gruppen och klassen. Med handdockan kan eleverna överspela sin osäkerhet framför de andra i klassen eller improvisera att det är handdockan som t ex. känner sig osäker och behöver hjälp eller gör fel. Det medför att eleverna lär sig problemlösning och självsäkerhet och samtidigt berikar handdockor elevernas improvisationsförmåga.

”Varje dag ställer livet oss inför små situationer som vi måste klara av. Vi har inga färdiga program för hur vi ska uppföra oss i varje enskild situation. Vi handlar spontant” (Ekstrand & Janzon, 1995:131).

Känner eleverna sig trygga i klassrummet, med klasskamrater och undervisningen, stärker det deras självförtroende och slutligen deras lärande. Ett positivt klassrumsklimat är oerhört viktigt för elevernas lärande (Hattie, 2012:100). De elever som tidigare var mycket pratsamma och aktiva, rent av uppnosiga, lugnade ner sig och lyssnade. Klassrumsklimatet blir mer jämnt och väldigt positivt genom att använda handdockor.

Här presenterar eleverna handdockan ”Herrn Arne” som en sumobrottare. (steg 3 moderna språk tyska, 2015)

Handdockor i undervisningen är bara en metod för ett moment eller tema, sällan för hela lektionen, då kan det lätt bli för mycket. Dessutom ger det eleverna en tydlig struktur när handdockan framträder till ett fast tema t ex. när det handlar om kultur eller nya begrepp osv. Samtidigt ska handdockan ha en fast karaktär, som medför trygghet för eleverna. Den kan inte ena veckan vara en ungdom och nästa plötsligen en specialist i

ett yrke, medan publiken är samma som veckan innan. Då får hela dockspelet en onaturlig karaktär.

Är man inte van vid att spela handdockor, så kan det vara bra att öva framför en spegel för att exempelvis se till att munnen rörs samtidigt med rösten och att huvudet är rätt placerat.

Det är viktigt att läraren introducerar handdockan ordentligt i en kurs genom att spela dockan. Att eleverna först tittar på lärarna ger eleverna ett intryck av vad ”dockan kan” och vilka möjligheter de har. Skulle eleverna direkt göra pratövningar med handdockor hade det säkert ställt för höga krav på sig själva, eller helt enkelt inte vetat hur de praktiskt skulle göra.

Lärarna kan ofta bli avskräckta att spela en docka, för att de tycker att de behöver ge dockan en egen röst som skiljer sig mot deras egen röst. Dockan ska ha en röst, annars är det svårt att tala, men den behöver inte en röst som skiljer sig mycket från spelarens röst. Gymnasieelever vet att det är jag som lärare som spelar dockan och att det inte är en teaterföreställning. Naturligtvis är det inte förbjudet att ge handdockan en helt egen röst. Kan man t ex. buktala så blir momentet ännu mer omväxlande och annorlunda jämfört med den vanliga undervisningen, men detta krävs naturligtvis inte. Som dockspelare ska man känna sig bekväm med den röst som man spelar, och för att den ska verka naturlig bör man inte tänka för mycket på rösten.

Det händer ganska lätt att man som dockspelare har armar i handdockan och när man sedan ställer sig upp börjar dockan sväva i luften, vilket ska undvikas. Antingen improviserar man då snabbt och bär dockan, eller så kan dockan hoppa till nästa stol. Ett annat alternativ är att man ställer dockan på golvet och sig själv på huk, allt beroende på vad som passar situationen bäst.

När dockan inte används är det viktigt att ha en fast plats i rummet där den kan vara. Det kan vara en väska eller i ett skåp, så att det är tydligt att dockan inte används.

Att använda handdockor, i stället för teknik som hjälpmedel och medium, ger eleverna möjlighet att presentera något på ett annorlunda sätt. ”Lärandet är något som sker mellan individer och i relation till en social praktik. Situation blir en del av lärandet” (Carlgren 1999:12).

Eleverna samarbetar och presenterar.
(steg 3 moderna språk tyska, 2015)

”Den värld som eleven möter i skolan och det arbete som eleven deltar i ska förbereda för livet efter skolan” (SKOLFS 2011:8). Titta man på arbetslivet så finns det nästan inget yrke där det inte behövs att man samarbetar (för en diskussion av utveckling Reimer, Löwgren 2013).

Hittills har man sett teknik som ett hjälpmedel och en bra metod för kunskapsutveckling i skolorna. Men enligt Skolverkets hemsida i september 2015, visar IT-användning och elevresultat i PISA 2012, tydligt ett sämre resultat. Teknik framkallar kulturella förändringar, som å ena sidan är mycket bra, men som även har nackdelar. En tydlig nackdel är att fantasin kommer mer och mer i bakgrunden, en annan är att finmotorik och beröringssinne inte på samma sätt utvecklas när det används för mycket teknik i form av läsplattor och datorer, (Spitzer 2005:51-58). Temat teknikaliserings och medialisering i samband med handdockor kommer jag inte fördjupa mej i detta examensarbete, men Searls ger en bra introduktion till problemet (2015:294-307). Jag vill bara förtydliga att det finns fler faktorer som egentligen ska betraktas och som påverkar elevers lärande.

Jag observerade en elev som redovisade en uppgift inför klasskamrater med hjälp av en handdocka: Han använde fakta som vi tidigare hade pratat om och var mer aktiv än under lektionerna innan. Han uttryckte sig begripligt och enkelt och genom att involvera klasskamrater i samtalet hittade han strategier för att uttrycka sig. Det verkade som att han hade väldigt roligt. Eleven började krypa in i en roll under tiden som han spelade dockan. Han visade förståelse för temat och kunde i enkel och delvis mer utvecklad form genomföra sin redovisning. Ju längre eleven spelade med dockan och gav den en

tydligare karaktär, desto mer säkerhet och självförtroende utvecklade han under lektionen. Muntligt uttryckte han sig tydligare än tidigare. Saknade han ett ord så försökte han omformulera sig eller tog chansen att låta dockan ställa en fråga till klasskamraterna. Han lyckades fånga gruppen med sin kreativitet och tillsammans skrattade de, hjälptes åt och pratade med varandra. Hela samtalet/redovisningen gjorde han på tyska. Jag bedömde det han gjorde som ett stort framsteg. Det utvecklade självförtroende och visar vad han kan, jämfört med tidigare lektioner. Det är bara ett exempel och jag observerade flera positiva intryck. Eftersom jag genomförande flera undervisningsmoment med handdockor på olika steg anser jag att denna metod fungerar på gymnasiet.

Tittar man på kursutvärderingarna så tyckte sju elever att användande av handdockor var roligt och annorlunda. En elev tyckte inte det. Medan frågan om eleverna tyckte att det hade varit lärorikt svarade fem av åtta att det hade varit lärorikt medan tre elever tyckte det inte var så lärorikt. Här hade det varit bra om alla eleverna hade svarat. Tyvärr deltog inte alla elever i kursutvärderingen, därför blev bortfallet ganska högt. Av 23 elever deltog bara 8. Det kan bero på flera saker, som jag redan beskrivit, framförallt att eleverna fick göra utvärderingen av handdockorna tillsammans med skolans generella utvärderingar av kurserna. Intresset från skolans sida har inte varit speciellt högt när det gäller utvärderingen och därför har bortfallet i min utvärdering blivit lika stort. Tittar man däremot på själva svaren så är resultatet mycket bra. Ofta märker elever i efterhand vad de har lärt sig. Att de är nöjda med undervisningen i helhet och att de tycker att vi hade en bra lärare-elever dialog är värt mycket.

Sammanfattningsvis kan sägas att i alla kommunikativa delar är det möjligt att sätta in handdockor som verktyg och metod för elevers lärande. Resultat av aktionsforskning för utvecklingsarbete gör tydligt att elever visar större öppenhet för denna metod än för både traditionella undervisningsmetoder, och undervisningen med digitaliserade tekniska metoder. De vågar ta sig an nya innehåll på ett friare sätt och befäster det som de har lärt sig utantill. Därför är leken, upprepning och övningar med handdockor en bra kombination.

7. Slutsats och diskussion

I mitt examensarbete kom jag fram till att handdockor kan anses som en bra metod och verktyg i gymnasieskolans språkundervisning. Introduktionsmaterialet som jag beskriver i mitt examensarbete ger fler lärare insikt i hur man använder handdockor i gymnasietets undervisning. Handdockor i undervisningen är ett alternativ till mer och mer digitaliserade tekniska metoder. Dessutom finns väldigt många möjligheter att använda handdockor i undervisningen, utöver i språkundervisningen. Jag kan tänka mig att man kan använda handdockor i flera ämnen på gymnasiet, t ex. i matematik, psykologi, mediakommunikation osv. Det som är nödvändigt är att lärarna vågar använda handdockor och litar på metodens möjligheter. Att kunna ge en klass och varje elev möjlighet att utveckla sig efter sina behov, som Skolverket kräver, är inte lätt, speciellt när kunskapsnivån hos eleverna skiljer sig mycket. Men att kunna öka elevernas kunskapsnivå efter sina behov genom att använda handdockor är ett stort steg.

För att få en allsidig överblick behöver man observera fler deltagare. Om fler lärare hade använt handdockor i sin undervisning hade man kunnat genomföra intervjuer med lärarna och eleverna. Dessutom hade man kunnat jämföra elevernas kunskapsutveckling, om den verkligen ökade eller inte, t ex genom prov. Därför behövs en mycket längre studie än denna undersökning.

Med hänsyn till resultatet borde fler skolor skaffa handdockor och erbjuda en sådan undervisning. Det skulle vara spännande om eleverna hade ökat måluppfyllelsen och därmed sina betyg p.g.a. handdockans fördelar i undervisningen. I detta sammanhang anser jag att det är viktigt att också eleverna får spela handdockor. För att handdockor ska bli en fast beståndsdel i gymnasietets undervisning behövs handdockor införas redan i lärarnas utbildning och sedan skall de få chans att arbeta med handdockor genom att det finns handdockor på arbetsplatserna.

En docka som i en kasperteater kommer inte att fungera lika bra som en mänsklig handdocka på gymnasiet. Med kasper förknippas ofta småbarnsteater och då blir det svårt för eleverna att tro på det som lärarna gör. Därför är det viktigt att välja ut den passande dockan för rätt ”publik”, nämligen eleverna.

Det som står i vägen för dockans användning är att lärarna på gymnasiet kanske inte är beredda för en sådan metod. Jag tror att de flesta lärarna tycker att det är roligt med handdockor, men vågar inte själva att spela docka. De flesta lärarna har inte varit i kontakt med dockor i undervisningen, så de behöver lära sig att genomföra ett

undervisningsmoment med handdockor och lära sig spelregler och spelformer. Kanske tycker de att gymnasieeleverna är för gamla och att det är pinsamt när de står framför hela klassen med en docka. Mitt arbete har visat att det inte är fallet. Genom att prova dockor i form av t ex. workshops, eller att det införs redan i lärarnas utbildning, skulle läraren dels blir mer bekväm med, men också se möjligheter i, metoden.

Fördelar med handdockor överväger: att kunna utnyttja elevers nyfikenhet och lyckas att bygga upp deras självförtroende, väcka deras kreativitet och språkliga säkerhet genom att eleverna slappnar av och vågar tala och göra fel tycker jag är argumenten för att använda handdockor på gymnasiet.

Aktionsforskningen visar tydligt att användande av handdockor i gymnasiets språkundervisning ökar elevernas språkliga kunskaper, samt kreativitet och kommunikativa kompetens. Samarbete mellan eleverna utvecklar sig så att eleverna får en djupare trygghetskänsla och lär känna varandra bättre. Det medför att klassrumsklimatet blir mer positivt och sammanhållningen mellan eleverna blir tydligt bättre, genom att de stödjer varandra och umgås på ett trevligt sätt.

Det här examensarbetet kan bli utgångspunkt för diskussioner och även utgångspunkt för nya utvecklingsinsatser i gymnasieskolor.

8. Bilaga

Fotografier

Alla fotografier som visas i detta examinationsarbete är tagna av mig själv. Bilderna med eleverna är från undervisningen i steg 3 (2015) eller steg 4 (2014) moderna språk tyska på gymnasiet.

Kursutvärdering moderna språk steg 3 2014/2015

Studieklimat

Kommentar

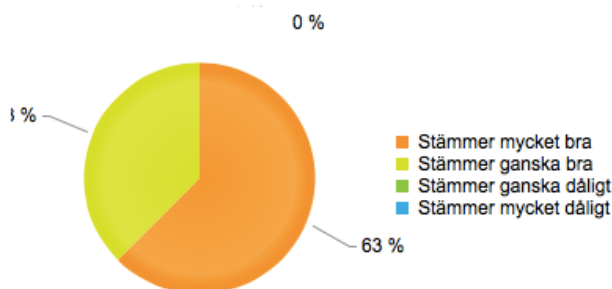
Svar:

Dialog lärare-elev

2. Jag tycker att läraren och eleverna har en god dialog med varandra

Svar:

- Stämmer mycket bra : 5 (63%)
- Stämmer ganska bra : 3 (38%)
- Stämmer ganska dåligt : 0 (0%)
- Stämmer mycket dåligt: 0 (0%)

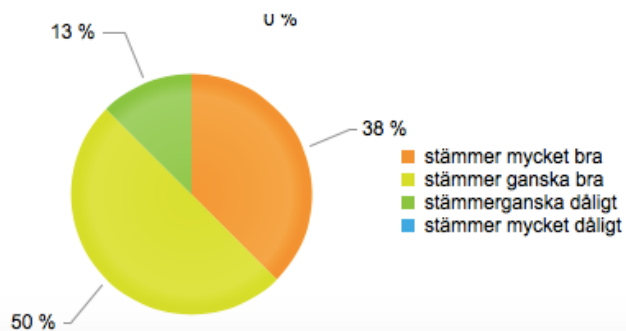

Handdocka

Jag tycker övningar med handdockor var anorlunda och roligt.

Svar:

- stämmer mycket bra: 3 (38%)
- stämmer ganska bra: 4 (50%)
- stämmer ganska dåligt: 1 (13%)
- stämmer mycket dåligt: 0 (0%)

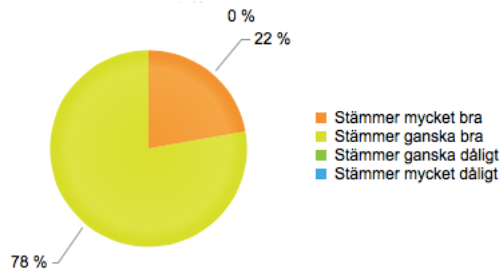

Studieklimat

1. Jag tycker att det råder ett bra studieklimat i klassrummet

Svar:

- Stämmer mycket bra : 2 (22%)
- Stämmer ganska bra : 7 (78%)
- Stämmer ganska dåligt : 0 (0%)
- Stämmer mycket dåligt : 0 (0%)

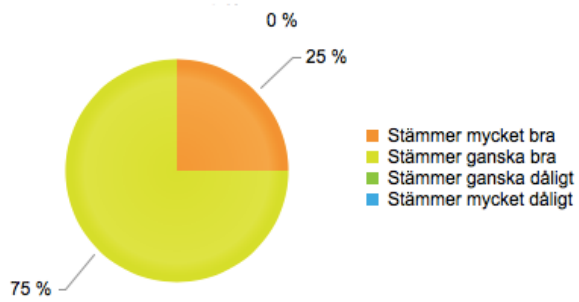

Kursplanering

3. Jag tycker att planeringen av kursen är bra

Svar:

- Stämmer mycket bra : 2 (25%)
- Stämmer ganska bra : 6 (75%)
- Stämmer ganska dåligt : 0 (0%)
- Stämmer mycket dåligt : 0 (0%)

9. Källor

Auhagen, Ann Elisabeth; Bierhoff Hans Werner (2003) *Angewandte Sozialpsychologie. Das Praxishandbuch*. Weinheim, Basel, Berlin. BELTZ Verlag PVU.

Bergmann, Wolfgang (2009). *Warum unsere Kinder ein Glück sind*. Basel. Beltz.

Borgström, Britt-Marie (2007). *Tidsresan. Lek och fantasi som pedagogisk metod*. Stockholm: Nordiska museets förlag.

Borin, Jörien; Hammarstrand, Olle (1973). *Dockteatern i skolan*. Hermods förlag.

Carlsson, Bertil (1991). *Kvalitativa forskningsmetoder*. Falköping. Almqvist & Wiksell Förlag AB.

Carlström, Inge; Carlström Hagman, Lena-Pia (2006) *Metodik för utvecklingsarbete och utvärdering*. Lund. Studentlitteratur AB.

Ekstrand, Gudrun; Janzon, Ulla-Britt (1995). *Pedagogiskt drama*. Eskiltuna. Almqvist & Wiksell Förlag AB, s 70.

Ely, Margot (1993). *Kvalitativ forskningsmetodik i praktiken – cirklar inom cirklar*. Lund. Studentlitteratur

Forsberg-Ahlcrona, Mirella (1991). *Ta handdockan. Lek-skapande-fantasi*. Göteborg. Vio Vio förlag.

Francis, Penny (2012). *Puppetry*. London. Palgrave.

Hattie, John (2012) *Synligt lärande för lärare*. Stockholm. Natur & Kultur.

Henriksson, Lisa (1987). *Lära i lek och drama*. Stockholm. Natur och Kultur förlag.

Hlavaty, Karl (1970). *Dockteater. Handdockor: tillverkning, spel, dekor*. Wahlström & Widstrand.

Hunt, Tamara och Renfro, Nancy (1982). *Puppetry in early childhood education*. N. Renfro Studios

Lagerström, Ann (2014). Leken lär dig språket. In: *Forskning och Framsteg*.

Möller, Olaf (2011). *Grosse Handpuppen ins Spiel bringen*. Münster. Ökotopia Verlag.

Neutschütz, Karin (1984). *Ge dockan liv. Om barn och dockteater*. Täby. Robert Larson AB

Reimer, Bo & Löwgren, Jonas (2013). *Collaborative Media*. Cambridge, MA. MIT

Searls, Colette (2015). Unholy Alliances and Harmonious Hybrids. In: Posner, Dasia; Orenstein, Claudia; Bell, John (red.). *The Routledge Companion to Puppetry and Material Performance*. London, s 249-307.

Hoffmann, Dagmar (2014). *Theorien und Modelle der Medienkommunikation*. In: Handbuch Medienwissenschaft. Stuttgart. J.B. Metzler, s 88-95.

Skolverket (2011). *Läroplan, examensmål och gymnasiegemensamma ämnen för gymnasieskolan*.

Skolverket (2011) *kommentarmaterial till kursplan i moderna språk*.

Spitzer, Manfred (2005) *Vorsicht Bildschirm!* München.dtv

Vygotskij, L (1981) *Psykologi och dialektik*. En antologi i urval av L-C Hydén. Stockholm: Norstedts

Winter, Jenny (1992). *Problemformulering, undersökning rapport*. Köpenhamn: Almqvist & Winksel Förlag AB

Internetkällor

Datainspektion: *Publicering på internet*. (2015). Tillgänglig:
<http://www.datainspektionen.se/lagar-och-regler/personuppgiftslagen/publicering-pa-internet/> (2015-11-01)

Forsberg Ahlcrona, Mirella(2002). *Handdockor som metodisk infallsvinkel i förskolan/skolan*. Nordisk tidskrift för specialpedagogik. 2002. S.3 Tillgänglig:
http://www.idunn.no/spesped/2002/02-03/handdockor_som_metodisk_infallsvinkel_i_frskolanskolan (2015-11-01)

Forsberg Ahlcrona, Mirella (avh.)(2009) *Handdockans kommunikativa potential som medierande redskap i förskolan*. Göteborg. Tillgänglig:
<https://gupea.ub.gu.se/handle/2077/20889> (2015-11-01)

Justesen, Christina (red.)(2015). *Dockteater för vuxna*. Skånskan. Tillgänglig:
<http://www.skanskan.se/article/20150415/NOJE/150419643/-/dockteater-for-vuxna> (2015-07-20)

Lagerström, Ann (författare) (3/2014). Tidskriften Forskning & Framsteg. *Leken lär dig språket*. Tillgänglig:
<http://fof.se/tidning/2014/3/artikel/leken-lar-dig-spraket> (2015-07-20)

Leijon, Marie (u.å.). *Observation som metod*. [video] Malmö högskolan. Tillgänglig:
<http://www.mah.se/fakulteter-och-omraden/l/Ar-student/l/exarb-fore2011/Natresurser-till-examensarbetet/Natresurser-till-examensarbetet/Observation->

som-metod/ (2015-07-30)

Malmö högskola, (2015) *Guide till examensarbete på grundnivå*. Tillgänglig:
[http://www.mah.se/upload/FAKULTETER/LS/Student/Examensarbete/Kursguide%20examensarbete%20grundnivå%20\(150320\).pdf](http://www.mah.se/upload/FAKULTETER/LS/Student/Examensarbete/Kursguide%20examensarbete%20grundnivå%20(150320).pdf) (2015-07-30)

Malmö högskola, (u.å.) *Guide till examensarbete på avancerad nivå*. Tillgänglig:
<http://www.mah.se/upload/FAKULTETER/LS/Utbildning/Examensarbetet/Kursguide%20examensarbete%20avancerad%20nivå.pdf> (2015-11-01)

Nationalencyklopedin (NE) (2015). *Dockteater*. Tillgänglig:
<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/dockteater> (2015-11-01)

Nationalencyklopedin (NE) (2015). *Fantasi*. Tillgänglig:
<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/fantasi> (2015-11-01)

Nationalmuseum (2015) *Drivet och överdrivet. Om karikatyren i Sverige*. Tillgänglig:
http://www.nationalmuseum.se/Global/PDF/utställningstexter_drivet_o_overdrivet.pdf
(2015-11-01)

Psykologiguiden (2015) *Aktionsforskning*. Tillgänglig:
<http://www.psykologiguiden.se/www/pages/?Lookup=Kurt%20Lewin> (2015-08-23)

Skolverket (2011) *Kurs och läroplan moderna språk gymnasiet*. Tillgänglig:
<http://www.skolverket.se/laroplaner-amnen-och-kurser/gymnasieutbildning/gymnasieskola/mod?tos=gy&subjectCode=mod&lang=sv>
(2015-11-01)

Skolverket (2010). *En likvärdig utbildning*. Skolverkets föreskrifter om ämnesplan för ämnet moderna språk i gymnasieskolan.
http://www.skolverket.se/regelverk/skolfs/skolfs?_xurl_=http%3A%2F%2Fwww5.skolverket.se%2Fwtpub%2Fws%2Fskolfs%2Fwpubext%2Ffs%2FRecord%3Fk%3D1810
(2015-11-01)

Skolverket (2012). *Om strategier i engelska och moderna språk*. Lena Börjesson.
Tillgänglig: http://www.skolverket.se/om-skolverket/publikationer/visa-enskild-publikation?_xurl_=http%3A%2F%2Fwww5.skolverket.se%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpubext%2Ftrycksak%2Fblob%2Fpdf3120.pdf%3Fk%3D3120 (2015-11-01)

Vetenskapsrådet. (2015) *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Tillgänglig: <http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf>
(2015-11-01)